

Research Article; Received: 2025-05-14; Revised: 2025-10-25; Accepted: 2025-10-28.

การจัดการทุนชุมชนเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนท้องถิ่น
เทศบาลตำบลแพรภศรีราชา อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท
Community Capital Management for Strengthening Local
Communities: A Case Study of Phraek Si Racha Sub-district
Municipality, Sankhaburi District, Chai Nat Province

สุวภัทร พิรณฤทธิ์*¹, อรินทร์ศักดิ์ รัตนวงษ์**²Suwaphat Phironrit¹, Arinsak Rattanawong²คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม¹สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม²Faculty of Humanities and Social Sciences, Chandrakasem Rajabhat University¹Research and Development Institute, Chandrakasem Rajabhat University²

First Author, E-mail: suwaphat.n@chandra.ac.th*

Corresponding Author, E-mail: arinsak.r@chandra.ac.th**

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาฐานคิดในการจัดการทุนชุมชน วิเคราะห์ทุนและศักยภาพของชุมชน รวมถึงเสนอแนวทางการขับเคลื่อนนโยบายเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น เทศบาลตำบลแพรภศรีราชา จังหวัดชัยนาท การวิจัยนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยประยุกต์ใช้เครื่องมือวิเคราะห์เชิงคุณภาพทั้ง 5 เครื่องมือ เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่มจากผู้ให้ข้อมูลจำนวน 40 คน จาก 4 กลุ่มหลัก ได้แก่ ผู้กำกับนโยบาย ผู้ปฏิบัติการ ประชาชน/ผู้นำชุมชน และนักวิชาการ จากนั้นจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยการเปรียบเทียบและตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลเพื่อหาความน่าเชื่อถือ

ผลการวิจัยพบว่า ฐานคิดในการบริหารจัดการท้องถิ่นของเทศบาลตำบลแพรภศรีราชาประกอบด้วย 3 ฐานคิดสำคัญ ได้แก่ การทำงานเชิงรุกและเน้นผลสัมฤทธิ์ การบริหารแบบผสมผสานทั้งความถูกต้องและเป็นเหตุเป็นผล และการมีส่วนร่วมของชุมชน นอกจากนี้ยังพบทุนและศักยภาพของชุมชนรวม 5 ด้าน ได้แก่ ทุนสังคม ทุนมนุษย์ ทุนการเงิน ทุนทรัพยากรธรรมชาติและทุนกายภาพ จากผลการศึกษางานวิจัย

ได้เสนอแนวทางขับเคลื่อนนโยบายที่เน้นการกำหนดนโยบายตามฐานทุนชุมชน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์โดยใช้เทคโนโลยีและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยย้ำว่า ชุมชนควรมีบทบาทหลักในการพัฒนาและการทำงานควรบูรณาการในทุกมิติทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย คือ ควรมีการจัดทำฐานข้อมูลชุมชนอย่างเป็นระบบ พื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น และจัดกิจกรรมสำหรับกลุ่มเปราะบางเพื่อเสริมสร้างคุณค่าในตนเอง องค์ความรู้หลักจากงานวิจัย คือ การพัฒนาชุมชนต้องยึดทุนชุมชนเป็นฐาน คนในพื้นที่ต้องเป็นเจ้าของกระบวนการ และภาครัฐควรทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนที่คล่องตัว นอกจากนี้การวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า การบ่มเพาะนักศึกษาด้วยการลงพื้นที่จริงช่วยสร้างการเรียนรู้จากสถานการณ์จริงได้ดีกว่าการเรียนรู้เชิงทฤษฎีในห้องเรียน

คำสำคัญ: การจัดการ; ทุนชุมชน; ความเข้มแข็งของชุมชน; ชุมชนท้องถิ่น

Abstract

This research aims to study the conceptual foundations for community capital management, analyze community resources and readiness, and propose policy guidelines to enhance the potential of community capital. The focus is on strengthening the local community of Phraek Si Racha Sub-district Municipality in Chai Nat Province. The study employs a qualitative research approach, utilizing five social engineer tools. Data are collected through interview, participant observation, and focus group discussion with 40 key informants from four groups: policy directors, practitioners, community scholars/leaders, and academics. The data are then analyzed using content analysis, involving comparison and triangulation for reliability.

The research findings indicate that the administrative foundations of Phraek Si Racha Sub-district Municipality are based on three key concepts: (1) a proactive and results-oriented approach, (2) a balanced governance style emphasized both authority and fairness, and (3) community participation. Furthermore, the study identifies five types of community capital and potential: social capital, human capital, financial capital, natural resource capital, and physical capital. Based on these

findings, the research proposes policy guidelines that emphasize setting policies based on community capital, building collaborative networks, and developing a creative economy by integrating technology with local wisdom. The study stresses that the community should play the primary role in development, with integrated efforts across all dimensions—economic, social, cultural, and environmental. Key recommendations from the research include establishing a systematic community database, reviving local wisdom, and creating activity spaces for vulnerable groups to enhance their self-worth. The core knowledge gained from this research is that community development must be capital-based, local people must own the process, and the government should serve as a flexible supporter. Additionally, the research highlights that experiential learning through fieldwork provides more meaningful learning for students than classroom theories.

Keywords: Management; Community Capital; Community Strength; Local Community

บทนำ

พระบรมราโชบายด้านการศึกษากองในหลวงรัชกาลที่ 10 ทรงเน้นให้มหาวิทยาลัยราชภัฏทุกแห่งยกระดับคุณภาพการศึกษาและพัฒนาท้องถิ่นของตน โดยต้องวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น นำยุทธศาสตร์มาใช้ในการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพบริบทของท้องถิ่นและสามารถนำองค์ความรู้ไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นได้ตรงเป้าหมายตามความต้องการของท้องถิ่นที่เรียกว่า เกาให้ถูกที่คัน (ดาร์พงษ์ รัตนสุวรรณ, 2560) ซึ่งมหาวิทยาลัยราชภัฏมีหน้าที่หลักในการผลิตบัณฑิตโดยน้อมปฏิบัติตามพระบรมราโชบายในการพัฒนาและเสริมสร้างให้บัณฑิตมีคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ ทั้งมุ่งพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 โดยได้กำหนดกระบวนการพัฒนานักศึกษาเพื่อเป็นบัณฑิตที่มีคุณลักษณะและทักษะในศตวรรษที่ 21 ที่ตอบสนองต่อการพัฒนาท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยราชภัฏ ซึ่งใช้ชื่อว่า “วิศวรรสังคม” ซึ่งเป็นกระบวนการบ่มเพาะนักศึกษาให้กลายเป็นบัณฑิตที่มีทักษะและคุณลักษณะที่สำคัญอย่างน้อย 4 ประการ ได้แก่ 1) นักคิด: ทักษะการคิดวิเคราะห์เชิงเหตุ-ผล (Cause-effect) เห็นปัญหาเป็นสิ่งที่ทำลาย 2) นักสื่อสาร: ทักษะการสื่อสาร

องค์ความรู้เพื่อแก้ปัญหา 3) นักประสานงาน: ทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่นโดยปราศจากข้อขัดแย้ง 4) นักนวัตกรรม: ทักษะการสร้างนวัตกรรมเพื่อแก้ปัญหาบนฐานข้อมูลชุมชน ผ่านการใช้เครื่องมือ 5 ชิ้นสำคัญ คือ 1) ฟาประทาน เป็นเครื่องมือที่ช่วยวางรากฐานหลักการคิดให้กับนักศึกษา โดยมุ่งสร้างกรอบแนวคิด (Mindset) ในการยอมรับความเห็นต่างอย่างเข้าใจ และหาจุดร่วมเพื่อการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาค้นคว้าการเป็นนักคิดบนหลักเหตุ-ผล (Cause-Effect) สามารถแยกแยะข้อเท็จจริง (Fact) ออกจากอารมณ์ความรู้สึกได้ (Feeling) 2) นาฬิกาชีวิต เป็นเครื่องมือที่สร้างทักษะการคิดวิเคราะห์ให้กับนักศึกษา ผ่านการตั้งคำถามควบคู่กับการสืบเสาะหาข้อเท็จจริงและการสังเกตเพื่อให้ได้ข้อมูลมาวิเคราะห์เปรียบเทียบและคิดหาแนวทางในการพัฒนาต่อไป ซึ่งเครื่องมือดังกล่าวจะทำให้ให้นักศึกษาได้ฝึกการคิดแบบตีความ คิดแบบให้เหตุผล คิดวิเคราะห์และคิดแบบสังเคราะห์ 3) ไทม์ไลน์ (Timeline) พัฒนาการเป็นเครื่องมือฝึกให้นักศึกษาเป็นนักสื่อสารและนักประสาน ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไทม์ไลน์พัฒนาการช่วยให้นักศึกษาเข้าใจที่มาที่ไปของเรื่องที่สนใจ และรู้เงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงเวลาหรือที่เรียกว่า “เห็นคุณค่าอดีต เข้าใจปัจจุบันและวางแผนอนาคตได้อย่างถูกต้อง” ทั้งนี้ ยังสามารถค้นหาต้นทุนชุมชนหรือศักยภาพที่ซ่อนอยู่เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ในอนาคตของเรื่องที่สนใจ จนนำไปสู่การสร้างสรรค์กระบวนการพัฒนาได้ ทั้งนี้ ในส่วนของ 2 เครื่องมือสุดท้าย คือ ไทม์ไลน์กระบวนการและ M.I.C Model ถือเป็นเครื่องมือพื้นฐานในการฝึกให้นักศึกษาเป็นนักสร้างนวัตกรรม โดย 4) ไทม์ไลน์กระบวนการ คือ เครื่องมือที่ใช้ในการค้นหากระบวนการ (ขั้นตอน) การทำผลิตภัณฑ์หรือบริการที่น่าสนใจอย่างละเอียดเพื่อรู้ขั้นตอนว่า มีวิธีการทำอะไร ใช้เวลาเท่าไร มีต้นทุน แรงงานในแต่ละกระบวนการอย่างไร ซึ่งจะนำไปสู่การวิเคราะห์เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาต่อยอดได้ 5) M.I.C Model เป็นเครื่องมือสุดท้ายที่จะทำต่อเนื่องจาก ไทม์ไลน์กระบวนการ เพราะเมื่อนักศึกษารู้กระบวนการทำผลิตภัณฑ์หรือบริการทุกขั้นตอนแล้ว นักศึกษาสามารถพิจารณาเลือกกระบวนการที่ควรได้รับการพัฒนาเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ดีขึ้น ประหยัดเวลา ลดต้นทุน ลดแรงงาน เพิ่มมูลค่าได้ โดยเลือกใช้ M.I.C Model ซึ่ง M ย่อมาจาก Modify หมายถึง การสลับหรือยุบรวมกระบวนการใดกระบวนการหนึ่งด้วยองค์ความรู้ที่มีเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ดีกว่า มีประสิทธิภาพมากกว่า อาจทำให้ประหยัดเวลาได้มากขึ้นหรือลดต้นทุนและแรงงานได้มากขึ้น เป็นต้น I ย่อมาจาก Improve หมายถึง การยกระดับกระบวนการใดกระบวนการหนึ่งด้วยองค์ความรู้เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้น และ C ย่อมาจาก Create หมายถึง การสร้างสรรค์กระบวนการเพิ่มเติมด้วย

องค์ความรู้เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้น เครื่องมือทั้ง 5 เครื่องมือถูกนำมาประยุกต์ใช้โดยผ่านการโค้ชจากอาจารย์ที่ปรึกษาต่างคณะ ต่างสาขาและปราชญ์ชาวบ้าน นำมาสู่การเกิดโครงการ ตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมให้เกิดกระบวนการพัฒนาบัณฑิตที่มีคุณลักษณะของการเป็นนักวิศวกรสังคม และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติอย่างยั่งยืนในทุกมิติ (นงรัตน์ อัสโร, 2562) กระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดทักษะดังกล่าวจะกระทำผ่านกระบวนการของการวิเคราะห์ปัญหา และความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น ถือเป็นกระบวนการแสวงหาความรู้ใหม่ที่ต้องผ่านกระบวนการปฏิบัติร่วมกันของชุมชนท้องถิ่นที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาซึ่งต้องเป็นงานของคนท้องถิ่นเพื่อคนท้องถิ่น ซึ่งชุมชนท้องถิ่น ถือเป็นเจ้าของปัญหา และนักศึกษาจะเป็นผู้ที่ได้เรียนรู้จากพื้นที่ของชุมชน และเกิดการฝึกฝนจนเกิดทักษะต่าง ๆ ตามมา การศึกษาและค้นพบทุนชุมชนจะนำมาซึ่งฐานข้อมูลทุนชุมชน ซึ่งทุนชุมชน ในที่นี้ หมายถึง สิ่งที่อยู่ในชุมชนที่เป็นของเดิมที่ชุมชนมีอยู่แล้ว ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และเกิดจากฝีมือมนุษย์ โดยทุนชุมชนแบ่งเป็น 2 ประเภท ดังนี้ 1) ทุนที่เป็นเงินตรา 2) ทุนที่ไม่ใช่เงินตรา เช่น ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนกายภาพ ทุนธรรมชาติ ทุนวัฒนธรรม ทั้งนี้ ประชาชนในชุมชนสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างยั่งยืน (สุกัญญา อิมโค่น, 2567) ทุนชุมชนมีบทบาทที่สำคัญอันเป็นผลสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพในการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น และสามารถนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ โดยการดึงเอาศักยภาพของทุนชุมชนที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ออกมาร่วมอนุรักษ์ พัฒนาและต่อยอดการใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม เกิดเป็นการพัฒนานวัตกรรมชุมชน ในรูปแบบของการพัฒนากระบวนการ ผลิตภัณฑ์ ฯลฯ ภายใต้ข้อจำกัดของทรัพยากรที่มีอยู่และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้การขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดการพัฒนาจะมาจากฐานคิดของผู้บริหาร ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่นเป็นหลัก หากสามารถร่วมมือร่วมใจ ดึงพลังการมีส่วนร่วมของชุมชนมาร่วมในกระบวนการพัฒนาได้จะสามารถสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่นได้อย่างแน่นอน

การศึกษาค้นคว้าดำเนินการในพื้นที่เทศบาลตำบลแพรกศรีราชา อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท เทศบาลตำบลแพรกศรีราชาเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีพื้นที่ดูแลรับผิดชอบไม่มาก แต่การรวมตัวและการมีส่วนร่วมของประชากรในพื้นที่ค่อนข้างน้อย ด้วยข้อจำกัดในเรื่องความแตกต่างที่เป็นพื้นที่กึ่งเมืองกึ่งชนบท วิถีชีวิตส่วนใหญ่อยู่แบบสังคมเมือง ไม่ค่อยมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

เป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผน โดยมากมักจะติดต่อกันด้วยเรื่องการทำงาน ความจริงใจ ที่มีต่อกันน้อยมาก ประชาชนประกอบอาชีพหลากหลาย ประชากรค่อนข้างมีความ เหลือมล้ำทางรายได้ ที่รวยก็รวย ที่จนก็จนมาก โครงสร้างทางเศรษฐกิจหลักของ เทศบาลตำบลแพรศรีราชา ส่วนใหญ่เป็นกิจการด้านพาณิชยกรรมและการบริการ รองลงมา ได้แก่ อุตสาหกรรม การเกษตร ตามลำดับ (คมณัฐ เกตุจิ๋ว, 2566)

จากข้อมูลข้างต้นและกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น ผู้วิจัย นักศึกษาและ เทศบาลตำบลแพรศรีราชาเล็งเห็นความสำคัญจึงร่วมกันศึกษาวิจัยเพื่อถอดบทเรียน การดำเนินงานเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเพื่อชี้ให้เห็นทุนชุมชนหรือทุนทาง สังคมที่แสดงสถานะของพื้นที่และศักยภาพของชุมชน รวมถึงการจัดการและการใช้ ข้อมูลอย่างเป็นระบบ โดยสามารถนำข้อมูลไปใช้เพื่อต่อยอดการบริหารจัดการเทศบาล ตำบลแพรศรีราชา อีกทั้งยังสามารถนำข้อมูลไปใช้ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ จนเกิดเป็น นโยบาย แผนพัฒนา โครงการ รวมถึงนำไปสู่การวางแผนเพื่อขอรับการสนับสนุน งบประมาณประจำปีในระยะยาวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ผลพวงจากการศึกษาวิจัย นี้จะสามารถสร้างการมีส่วนร่วมและกระจายผลประโยชน์จากการดำเนินธุรกิจไปสู่ ชุมชน การสร้างงานในกลุ่มผู้ด้อยโอกาส และการพัฒนาสินค้าและบริการที่เป็นมิตรต่อ สิ่งแวดล้อม ทำให้ชุมชนรู้จักตนเอง พึ่งตนเอง เห็นทุนชุมชนเดิมที่มีอยู่และนำทุนชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปผสมผสานกับความรู้ใหม่เพื่อการแก้ไขปัญหาชุมชน พัฒนาชุมชน ต่อไป ในส่วนของนักศึกษาจะได้รับการพัฒนาทักษะที่จำเป็นจากการใช้ชุมชนเป็นฐาน การเรียนรู้ เห็นปัญหาเป็นสิ่งที่ท้าทาย สามารถต่อยอดการเรียนรู้เพื่อสร้างเป็นนวัตกรรม ชุมชนได้อีกด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาฐานคิดในการจัดการทุนชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับ ชุมชนท้องถิ่นของเทศบาลตำบลแพรศรีราชา อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดชัยนาท
2. เพื่อวิเคราะห์ทุนชุมชนและศักยภาพความพร้อมของชุมชน เพื่อเสริมสร้าง ความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่นของเทศบาลตำบลแพรศรีราชา อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดชัยนาท
3. เพื่อเสนอแนะเชิงนโยบายการพัฒนาศักยภาพทุนชุมชน เพื่อเสริมสร้าง ความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่นของเทศบาลตำบลแพรศรีราชา อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดชัยนาท

ระเบียบวิธีวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ
2. พื้นที่การวิจัย คือ เทศบาลตำบลแพรภคคีราชา อำเภอสรนครบุรี จังหวัดชัยนาท ประกอบด้วย 5 ชุมชนหลัก ได้แก่ 1) ชุมชนวัดใหม่สรนครบุรี 2) ชุมชนวัดมหาธาตุ 3) ชุมชนตลาดเหนือ 4) ชุมชนบ้านหมูใหม่ 5) ชุมชนหน้าว่าการอำเภอสรนครบุรี
3. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือก คือ ต้องเป็นบุคคล สถาบัน กลุ่ม องค์กรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เทศบาลตำบลแพรภคคีราชาไม่น้อยกว่า 1 ปี ซึ่งจำแนกผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มกำกับนโยบาย (นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลแพรภคคีราชา) จำนวน 1 คน 2) กลุ่มผู้ปฏิบัติการ (ปลัดเทศบาลตำบลแพรภคคีราชา นักพัฒนาชุมชน เทศบาลตำบล แพรภคคีราชา นักวิเคราะห์นโยบายและแผน) จำนวน 4 คน 3) กลุ่มประชาชนและผู้นำชุมชน (ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ตัวแทนกลุ่มสำคัญ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และชาวบ้านผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย) จำนวน 30 คน 4) นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญด้านนโยบายสาธารณะ จำนวน 5 คน รวมทั้งสิ้น 40 คน
4. ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย 1 ปี (เดือนมกราคม พ.ศ. 2567 ถึง มกราคม พ.ศ. 2568) นับตั้งแต่ได้รับการพิจารณาอนุมัติทุนอุดหนุนการวิจัยงบรายได้ประจำปีงบประมาณ 2567 และผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษมเป็นที่เรียบร้อยแล้ว
5. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและแนวคำถามการสนทนากลุ่มที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญจำนวน 3 คน และปรับแก้ข้อคำถามในแบบสัมภาษณ์จนชัดเจนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จากนั้นทำการศึกษาผ่านวัฒนธรรม ความเชื่อ ความคิด ความเป็นอยู่ของคนกลุ่มอย่างลึกซึ้ง และพรรณนาถึงวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของคนในสังคมใดสังคมหนึ่งเพื่อให้เห็นถึงทุนชุมชนของเทศบาลตำบลแพรภคคีราชาตามแนวทางของชนิษฐา นันทบุตร และคณะ (2556) ประกอบด้วย 4 ปฏิบัติการ ดังนี้ 1) การค้นหาศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการตนเอง 2) การวิเคราะห์ปัญหาและการแก้ปัญหาของชุมชนท้องถิ่น 3) การวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนางานต่อเนื่องและขยายผล 4) การสร้างและพัฒนานวัตกรรมของชุมชนท้องถิ่นโดยเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง โดยมีขั้นตอนและขอบเขตการดำเนินงาน ดังนี้

1) การสังเกต ภาพรวมของชุมชน และผู้ให้ข้อมูลทั้ง 4 กลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างละเอียดในสถานการณ์การจัดการตนเองของทุนชุมชนและศักยภาพของชุมชนท้องถิ่น

2) การสัมภาษณ์เจาะลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลกลุ่มผู้กำกับนโยบาย เพื่อให้ทราบฐานคิดในการจัดการทุนชุมชน และสอบถามกลุ่มนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญด้านนโยบายเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนา

3) การสนทนา ปรีกษาหารือ (ผ่านการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม) เพื่อค้นหาทุนชุมชนที่มีอยู่ในพื้นที่ และเพื่อร่วมกันวางแผนพัฒนาและขับเคลื่อนทุนชุมชนด้วยการระดมสมอง (Brainstorm) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล กลุ่มผู้ปฏิบัติการ และกลุ่มปราชญ์และผู้นำชุมชน ทั้งนี้ กลุ่มนักศึกษาวิศวกรรมสังคมจะทำหน้าที่ดำเนินการกระบวนการสนทนา และมีส่วนร่วมในการซักถาม ตลอดจนจดบันทึกข้อมูลในประเด็นที่ต้องการหาข้อสรุปที่ยอมรับได้ของผู้เกี่ยวข้องทั้งหลาย ซึ่งเป็นการประยุกต์ใช้เครื่องมือวิศวกรรมสังคมใช้กับการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ด้วย ทั้งนี้การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลดังกล่าวจะไม่ขัดต่อจริยธรรม และกระทำภายใต้ข้อกำหนดการพิจารณาของคณะกรรมการวิจัยในมนุษย์ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้นำมาตรวจสอบความสอดคล้องและวิเคราะห์เชิงเนื้อหา วิเคราะห์เปรียบเทียบ รวมถึงวิเคราะห์เรื่องราว (ชาย โพธิ์สิตา, 2550) เพื่อถอดข้อมูลด้านฐานคิดในการขับเคลื่อนงานด้านการจัดการทุนชุมชน วิเคราะห์ทุนทางสังคมที่แสดงสถานะของศักยภาพของชุมชน และวิเคราะห์รูปแบบการจัดการทุนชุมชนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่นต่อไป

6. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ (ชาย โพธิ์สิตา, 2550) เพื่อถอดข้อมูลด้านฐานคิดในการขับเคลื่อนงานด้านการจัดการทุนชุมชน วิเคราะห์ทุนทางสังคมที่แสดงสถานะของศักยภาพของชุมชน และวิเคราะห์รูปแบบการจัดการทุนชุมชนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น โดยข้อมูลที่ได้ผ่านการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูลด้านวิธีรวบรวมข้อมูลและด้านผู้วิจัยเพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือ พร้อมทั้งให้นักวิชาการที่มีความรู้ คนในชุมชนและบุคคลที่เกี่ยวข้องตรวจสอบและรับรองความถูกต้อง

ผลการวิจัย

1. ฐานคิดในการทำงานบริหารจัดการท้องถิ่น ในการทำงานท้องถิ่นของผู้บริหารท้องถิ่น การทำงานของฝ่ายบริหารเน้นการทำงานเป็นทีม เน้นทีมงานเข้มแข็ง เน้นการมีส่วนร่วมของทีมงานที่มาจากทุกชุมชนเป็นสำคัญ ใช้ใจแลกใจ เสริมกำลังด้วย

รอยยิ้ม ให้ความเป็นกันเองกับทีม ข้ามเส้นคำว่า เจ้านาย ลูกน้อง ลดช่องว่างระหว่างเจ้านายลูกน้อง ให้อิสระในการทำงาน บริหารปกครองแบบใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ เน้นความถูกต้องและเป็นเหตุเป็นผล ใส่ใจและเชื่อใจลูกน้องทุกคน และยึดหลักต้องแก้ปัญหาประชาชนทุกเรื่องที่เกิดขึ้น ในส่วนของการทำงานกับประชาชน เน้นประชาชนทุกคนสามารถมีส่วนร่วม แสดงความคิดเห็นและตัดสินใจร่วมกับท้องถิ่นได้ เน้นผลประโยชน์ส่วนรวม ยึดหลักเหตุผล ซึ่งเป้าหมายหลักเพื่อประชาชนที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นไปตามพันธกิจ ยุทธศาสตร์ของรัฐบาลและกระทรวงมหาดไทย ครอบคลุมทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ ซึ่งโดยสรุปฐานคิดสำคัญในการบริหารจัดการท้องถิ่น ได้แก่

- 1) การทำงานเชิงรุก เน้นผลสัมฤทธิ์ของงานและการมีส่วนร่วมของทีม
- 2) บริหารปกครองแบบใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ เน้นความถูกต้องและเป็นเหตุเป็นผล และ
- 3) ยึดหลักการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจร่วมกัน

2. ศักยภาพความพร้อมของชุมชนมีหลายด้าน จำแนกออกตามประเภททุนทั้ง 5 ทุนสำคัญซึ่งกระจายอยู่ใน 5 ชุมชนหลัก ดังนี้ 1) ทุนด้านสังคม ซึ่งครอบคลุมทั้งทรัพยากรทางสังคม/การเมือง เครือข่าย กลุ่ม องค์กรทางสังคม ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ทุนสังคมถือเป็นทุนที่โดดเด่นของชุมชน เนื่องจากเทศบาลแพรเทศวิราชเป็นพื้นที่ชุมชนขนาดเล็กจึงมีการรวมกลุ่มทางสังคมไม่มาก แต่มีการขับเคลื่อนในรูปแบบของคณะกรรมการชุมชนที่ค่อนข้างเข้มแข็ง ซึ่งคณะกรรมการประกอบด้วยตัวแทนชุมชน ชุมชนละ 5 คนจากทั้ง 5 ชุมชน กระจายไปแต่ละโครงการเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อร่วมกันจัดทำโครงการพัฒนาชุมชนหลายโครงการ 2) ทุนมนุษย์ ชุมชนมีปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ในเรื่องภูมิปัญญาในหลายด้าน เช่น ด้านการนวดด้านอาหาร งานจักสาน งานใบตอง มีบุคคลต้นแบบที่สามารถถ่ายทอดเรื่องราวสำคัญทางประวัติศาสตร์ให้คนรุ่นหลังได้ทราบความสำคัญในเชิงพื้นที่ รวมถึงมีผู้นำชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีทีมงานที่มีประสิทธิภาพและเข้าถึงปัญหาได้อย่างรวดเร็ว 3) ทุนด้านการเงินพบว่า ประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่มีอาชีพและมีรายได้จากการค้าขาย มีตลาดใหญ่ที่เป็นแหล่งแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการร่วมกันในชุมชน มีงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนจากท้องถิ่นและจากรัฐ ทั้งนี้ เทศบาลได้ตั้งงบประมาณไว้เป็นเงินอุดหนุนเพื่อเปิดโอกาสให้ชาวบ้านสามารถรวมตัวกันมาของงบประมาณเพื่อทำประโยชน์ให้กับชุมชนท้องถิ่นได้โดยเน้นการมีส่วนร่วมเป็นหลัก 4) ทุนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในพื้นที่มีแม่น้ำน้อยเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่ไหลผ่านชุมชน 4 ชุมชนหลัก ได้แก่ ชุมชนวัดใหม่สรรคบุรี ชุมชนตลาดเหนือ ชุมชนวัดมหาธาตุและชุมชนหมู่ใหญ่ มีสภาพดินที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกพืช มีป่าชุมชนไว้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน

5) ทุนด้านกายภาพ ชุมชนมีถนนตัดผ่านทุกชุมชน มีไฟฟ้าเข้าถึงทุกครัวเรือน มีประปาชุมชนและประปาส้วมภูมิภาคที่สะอาดสามารถดื่มได้ มีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นสะสมวัตถุโบราณหาชมได้ยากตั้งอยู่ในบริเวณวัดมหาธาตุ ซึ่งเป็นวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์อีกด้วย นอกจากนี้ ในพื้นที่ยังมีสิ่งก่อสร้างเป็นอาคารประเภทตึกแถวและอาคารประเภทเรือนแถวที่อยู่บริเวณตลาดใต้เก่าชุมชนตลาดเหนือ ซึ่งในปัจจุบันอาคารบางส่วนได้ถูกรื้อถอนเพื่อปรับปรุงพื้นที่ตามโครงการพัฒนาวัดมหาธาตุสุรคบุรีให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

3. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายโดยภาพรวมสรุปได้ว่า

1) ทิศทางการขับเคลื่อนนโยบาย ผู้บริหารท้องถิ่นควรใช้ฐานคิดที่สอดคล้องกับทุนของชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาทุนมนุษย์เพื่อเสริมศักยภาพการพึ่งพาตนเอง และยกระดับคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน การดำเนินนโยบายควรอยู่บนหลักการ “ร่วมสร้าง ร่วมใช้ ร่วมรับผิดชอบ” เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผนและติดตามผล ซึ่งจะให้นโยบายตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของชุมชน

2) การขับเคลื่อนนโยบายจากทุนชุมชนและศักยภาพความพร้อมของชุมชน ควรเริ่มจากการสร้าง ความตื่นรู้และสำนึกความเป็นพลเมืองให้กับคนในชุมชน พร้อมทั้งนำนโยบายของรัฐบาลปรับใช้ให้เข้ากับอัตลักษณ์ของท้องถิ่น การพัฒนาควรใช้ทุนชุมชนเป็นฐานโดยดึงศักยภาพของผู้นำและปราชญ์ชาวบ้านมาเป็นกลไกขับเคลื่อน และมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างเสริมฐานทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างจากทุนที่มีอยู่ในพื้นที่ ทั้งนี้ ข้อเสนอแนะการขับเคลื่อนนโยบายที่ทางเทศบาลแพรภคคีราสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ คือ การพัฒนาชุมชนมรดกวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน

3) แนวทางการขับเคลื่อนนโยบายให้เกิดผลสำเร็จ การดำเนินงานให้สำเร็จต้อง ผสมผสานหลักรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์บนพื้นฐานข้อมูลจริง โดยให้ชุมชนมีบทบาทเป็นนักวิจัยและผู้ร่วมบริหารจัดการ สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมในโครงการ และวางแผนที่มีเป้าหมายและตัวชี้วัดที่ชัดเจน การพัฒนาควรเริ่มจากโครงการนำร่องขนาดเล็กที่ใช้ทุนในชุมชน และหากประสบความสำเร็จจึงค่อยขยายผล ควรมีการพัฒนาศักยภาพคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง และใช้การสื่อสารประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่น นอกจากนี้ ควรพัฒนาระบบติดตามและประเมินผล (KPI) ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพอย่างสม่ำเสมอตามหลักการบริหารเชิงวงจรคุณภาพ (PDCA Cycle)

4) การพัฒนานวัตกรรมชุมชน การพัฒนานวัตกรรมในเทศบาลตำบลแพรภคศรีราชาควรเกิดขึ้นในหลายด้าน ได้แก่ การสร้างนวัตกรรมด้านทุนมนุษย์เพื่อพัฒนาการศึกษาและองค์ความรู้ที่ทันสมัยสำหรับคนทุกช่วงวัยในชุมชน การสร้างนวัตกรรมแพลตฟอร์มการค้าออนไลน์เพื่อพัฒนาระบบการค้าออนไลน์และโลจิสติกส์ชุมชนเพื่อเพิ่มรายได้และสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ทักษะดิจิทัล การสร้างนวัตกรรมนวัตกรรมระบบการท่องเที่ยวเพื่อสร้างระบบการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์วัฒนธรรมที่ขับเคลื่อนโดยชุมชน ซึ่งจะสร้างผลลัพธ์ที่สมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ (สร้างรายได้) สังคม (สร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์) และสิ่งแวดล้อม (อนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์)

อภิปรายผล

1. เทศบาลตำบลแพรภคศรีราชามีฐานคิดในการบริหารจัดการท้องถิ่นที่มีลักษณะเด่นชัด 3 ประการ ได้แก่ 1) การทำงานเชิงรุกที่เน้นผลสัมฤทธิ์ 2) การบริหารแบบใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ และ 3) การยึดหลักการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยทั้งหมดเป็นฐานคิดที่สอดคล้องกับแนวทางการบริหารจัดการท้องถิ่นยุคใหม่ที่เน้นความร่วมมือ โปร่งใสและตอบสนองต่อประชาชนเป็นศูนย์กลาง ทั้งนี้ ยังสะท้อนภาวะผู้นำเชิงคุณธรรมที่สามารถสร้างความสมดุลระหว่างอำนาจกับความสัมพันธ์ ทำให้เกิดบรรยากาศของการมีส่วนร่วมในระดับองค์กรและชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของบุษบา ทองอุปการ และคณะ (2560) ที่ชี้ว่า การมีส่วนร่วม การทำงานเป็นทีม และการถ่ายทอดความรู้จากการปฏิบัติจริงเป็นปัจจัยหลักของการเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนชุมชน และยังเป็นแนวทางเดียวกับงานของชยภรณ์ บุญเรืองศักดิ์ และสุทธิพงษ์ เอี่ยมอ่อน (2561) ที่พบว่า การบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม มุ่งเน้นการพัฒนาบนฐานความยุติธรรม เน้นผลประโยชน์ของชุมชนและลงพื้นที่อย่างต่อเนื่องเป็นกลไกสำคัญของการพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ทั้งยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของสมบุญ ธรรมลังกา (2556) ที่พบว่า กลยุทธ์การนำรูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ได้แก่ กลยุทธ์การบริหารจัดการชุมชน กลยุทธ์การมีส่วนร่วมของชุมชน กลยุทธ์การสร้างกระบวนการเรียนรู้ กลยุทธ์การสร้างเครือข่ายและกลยุทธ์สร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิดสามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้อย่างแท้จริง

2. ทุนชุมชนและศักยภาพความพร้อมของชุมชนในพื้นที่ ซึ่งสามารถจำแนกได้ตามทุนหลักทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ทุนสังคม ทุนมนุษย์ ทุนการเงิน ทุนทรัพยากรธรรมชาติ และทุนกายภาพ โดยพบว่า ชุมชนมีทุนเหล่านี้อยู่ในระดับค่อนข้างเข้มแข็ง โดยเฉพาะ

ทุนมนุษย์และทุนสังคมที่ประกอบด้วยผู้นำที่มีศักยภาพ ปราชญ์ชาวบ้านและเครือข่ายความร่วมมือที่แน่นแฟ้น ส่งผลให้เกิดพลังทางสังคมในการขับเคลื่อนการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของวันชัย ธรรมสัจการ และคณะ (2565) ที่ชี้ให้เห็นในทิศทางเดียวกันว่า ทุนชุมชนที่มีผลต่อการจัดการตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่นประกอบด้วย 1) ทุนมนุษย์ ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และแรงงานในชุมชน 2) ทุนสังคม ลักษณะความสัมพันธ์แบบเครือญาติ 3) ทุนกายภาพ ในลักษณะของโครงสร้างพื้นฐาน 4) ทุนธรรมชาติ ที่ดิน น้ำ ป่า อากาศที่สมบูรณ์ 5) ทุนการเงิน 6) ทุนทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ สอดคล้องกับการศึกษาของสุกัญญา อิ่มโค่น (2567) ที่พบว่า ทุนชุมชนที่สำคัญ ได้แก่ (1) อัตลักษณ์ชุมชน (2) ทุนชุมชนประกอบด้วยทุนมนุษย์ ทุนกายภาพ ทุนการเงินและทุนธรรมชาติ (3) วัฒนธรรมชุมชน (4) เครือข่ายชุมชน ทั้งนี้ ผลการศึกษายังชี้ชัดว่า อัตลักษณ์ชุมชนมีความสำคัญมาก และควรส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์และพัฒนาทุนชุมชนให้คงอยู่และเติบโต โดยไม่กระทบต่อความเป็นชุมชนเดิมเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนพร้อมกับตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ด้วย และอีกหนึ่งผลการศึกษาที่น่าสนใจคือ ผลการศึกษาของฟ้าลั่น กระสังข์ (2561) ทำการศึกษาทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง: ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนรางหวายและหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี เมื่อพิจารณาถึงทุนชุมชนของทั้งสองชุมชน ตามแนวคิดของสุมาลี สันติพลวุฒิ และคณะ (2550) พบว่า ทุนชุมชนซึ่งประกอบด้วย 1) ทุนการเงิน 2) ทุนมนุษย์ 3) ทุนทางสังคม 4) ทุนธรรมชาติ ทั้งสองชุมชนมีทั้งส่วนที่เหมือนกันและส่วนที่แตกต่างกัน โดยทุนชุมชนที่โดดเด่นของชุมชนรางหวาย คือ วัฒนธรรมของชาวไทยทรงดำที่สามารถนำไปพัฒนาต่อยอดได้ ส่วนทุนชุมชนที่โดดเด่นของชุมชนหนองสาหร่าย คือ ผู้นำ ดังนั้น ชุมชนแห่งนี้จึงขับเคลื่อนไปได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยผู้นำที่มีความคิดและลงมือปฏิบัติจริง

อย่างไรก็ตาม ในส่วนของเทศบาลตำบลแพรกศรีราชา งานวิจัยยังสะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐานบางส่วน เช่น การรื้อถอนอาคารตลาดเก่าเพื่อปรับภูมิทัศน์ ส่งผลให้อัตลักษณ์ของชุมชนเก่าดั้งเดิมเริ่มเลือนหาย ซึ่งเป็นประเด็นที่มีนัยสำคัญทางวิชาการในมิติของการพัฒนาอย่างยั่งยืน เนื่องจากแสดงให้เห็นความขัดแย้งระหว่างการอนุรักษ์ทุนทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาด้านกายภาพ หากขาดการวางแผนอย่างรอบคอบอาจทำให้ชุมชนสูญเสียทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นรากฐานของความเข้มแข็ง

3. ข้อเสนอเชิงนโยบายการศึกษาพบว่า แนวทางการพัฒนาท้องถิ่นที่เหมาะสมควรตั้งอยู่บนฐานของการ “ร่วมสร้าง ร่วมใช้ ร่วมรับผิดชอบ” โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงาน ไปจนถึงการติดตามและประเมินผลเพื่อให้นโยบายสะท้อนความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ทั้งนี้ ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาทุนมนุษย์และภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะของการสร้างเศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนวัฒนธรรมและทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ การขับเคลื่อนนโยบายจากทุนชุมชนและศักยภาพความพร้อมของชุมชนควรเริ่มจากการสร้างความตื่นรู้และสำนึกความเป็นพลเมืองให้กับคนในชุมชน พร้อมทั้งนำนโยบายของรัฐบาลปรับใช้ให้เข้ากับอัตลักษณ์ของท้องถิ่น การพัฒนาควรใช้ทุนชุมชนเป็นฐานโดยดึงศักยภาพของผู้นำและปราชญ์ชาวบ้านมาเป็นกลไกขับเคลื่อน ทั้งนี้ ข้อเสนอแนะการขับเคลื่อนนโยบายที่ทางเทศบาลแพรเทศวิราชสามารถประยุกต์ใช้ได้ คือ การพัฒนาชุมชนมรดกวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน และการพัฒนานวัตกรรมชุมชน ทั้งนวัตกรรมด้านทุนมนุษย์ นวัตกรรมแพลตฟอร์มการค้าออนไลน์เพื่อพัฒนาระบบการค้าออนไลน์และโลจิสติกส์ชุมชนและนวัตกรรมระบบการท่องเที่ยวเพื่อสร้างระบบการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์วัฒนธรรมที่ขับเคลื่อนโดยชุมชน ซึ่งจะสร้างผลลัพธ์ที่สมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ยิ่งไปกว่านั้น ผลการศึกษาเน้นย้ำว่า การขับเคลื่อนการพัฒนาในระดับท้องถิ่นจะเกิดผลสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อชุมชนเป็นเจ้าของกระบวนการ โดยรัฐทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกและสนับสนุนการเรียนรู้จากฐานข้อมูลจริงผ่านกระบวนการบริหารเชิงระบบ (PDCA Cycle) การมีตัวชี้วัด (KPI) ที่ชัดเจนและการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับงานการศึกษาของตรงมกล สนามเขตและนิตยา กาบจันทร์ (2565) เสนอว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จของการเสริมสร้างทุนชุมชนอยู่ที่การพัฒนาระบบการเรียนรู้ การสร้างศรัทธาในผู้นำและการถ่ายทอดองค์ความรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของพัชรชาติ ตรีชัย (2552) ซึ่งพบว่า ปัจจัยสำคัญของการพลิกฟื้นจากสังคมที่มีปัญหาวิกฤติในด้านต่าง ๆ สามารถทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้เป็นลักษณะเฉพาะที่สำคัญ คือ การมีผู้นำที่มีภาวะผู้นำในการสร้างกระบวนการประชาธิปไตย มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มุ่งมั่นและมีความสามารถในการถ่ายทอดอย่างชัดเจน การมีส่วนร่วมของประชาชนและการผนึกกำลังร่วมคิดร่วมทำ ทั้งนี้ ในส่วนการศึกษาของสุพัตรา คงขำ (2561) พบข้อสังเกตที่สำคัญ คือ วิธีการที่จะทำให้เกิดการบริหารจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนเป็นการสร้างและพัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชน สร้างการมีส่วนร่วม จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การค้นหาทุนในชุมชน การทดลองนำมาปฏิบัติ การขยายผลต่อยอด

และการสร้างศูนย์การเรียนรู้ จะสามารถสร้างความยั่งยืนเกิดขึ้นได้ ทั้งนี้ การดำเนินการดังกล่าวอาจพบปัญหาและอุปสรรคในการนำทุนทางสังคมไปบริหารจัดการชุมชนอย่างยั่งยืน คือ ประชาชนไม่ให้ความร่วมมือ การสร้างผู้นำรุ่นใหม่ทำได้ยากขึ้น การขาดการรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเด็กยุคใหม่ขาดภูมิคุ้มกันถือเป็นความเสี่ยงที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับผลการศึกษาของชุมชนในพื้นที่เทศบาลแพรศรีราชา

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่า การบริหารจัดการท้องถิ่นของเทศบาลตำบลแพรศรีราชามีรากฐานความคิดที่เข้มแข็ง ยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง และใช้ทุนชุมชนเป็นกลไกหลักในการพัฒนา ความสำเร็จของการบริหารจึงมีได้อยู่ที่งบประมาณหรือโครงสร้างเท่านั้น แต่ขึ้นอยู่กับคุณภาพของผู้นำ การมีส่วนร่วมของชุมชนและการอนุรักษ์ทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นให้สามารถดำรงอยู่คู่กับการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ได้อย่างสมดุล

องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้จากงานศึกษาการบริหารจัดการท้องถิ่นของเทศบาลตำบลแพรศรีราชาชี้ให้เห็นถึงฐานคิดเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมีแกนกลางอยู่ที่การทำงานแบบมีส่วนร่วม การใช้ทุนชุมชนและการพัฒนาศักยภาพภายใน โดยสรุปเป็นองค์ความรู้สำคัญได้ 3 ประการหลัก ดังนี้ 1. ฐานคิดด้านการบริหารจัดการเทศบาลฯ ใช้แนวทางการบริหารแบบมีส่วนร่วม เน้นการทำงานเชิงรุก การรับฟังประชาชน การตัดสินใจร่วมกัน และยึดหลักคุณธรรมพหุวัฒนธรรมในการปกครอง โดยมุ่งเน้นผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ซึ่งสะท้อนภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง มีทีมงานที่เข้าถึงปัญหาได้อย่างรวดเร็ว 2. ทุนชุมชนและศักยภาพชุมชนพบว่า ชุมชนมีความเข้มแข็งในทุกมิติ ได้แก่ ทุนมนุษย์ (เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน) ทุนสังคม (เช่น เครือข่ายและค่านิยมร่วม) ทุนวัฒนธรรม ทุนกายภาพและทุนธรรมชาติ ซึ่งสามารถต่อยอดสู่การพัฒนาตนเองและลดการพึ่งพาภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพ 3. แนวทางการขับเคลื่อนนโยบาย เสนอให้ผู้นำท้องถิ่นพัฒนานโยบายที่สอดคล้องกับทุนชุมชน โดยประยุกต์ใช้เทคโนโลยี พัฒนานวัตกรรม เช่น แพลตฟอร์มการค้าออนไลน์ การท่องเที่ยวโดยชุมชน กำหนดตัวชี้วัดผลลัพธ์ (KPI) เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ชัดเจน สร้างสมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

ภาพ 1 การบริหารจัดการท้องถิ่นของเทศบาลตำบลแพรกศรีราชาเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมีการทำงานแบบมีส่วนร่วม การใช้ทุนชุมชนและการพัฒนาศักยภาพภายในเป็นแกนกลาง

สรุป

ฐานคิดสำคัญในการบริหารจัดการท้องถิ่น 3 ฐานที่สำคัญ คือ 1) เน้นการทำงานเชิงรุก เน้นผลสัมฤทธิ์ของงาน และการมีส่วนร่วมของทีมและเครือข่ายเป็นสำคัญ 2) บริหารปกครองแบบเน้นความถูกต้องและเป็นเหตุเป็นผล ใส่ใจและเชื่อใจลูกน้องทุกคน 3) ยึดหลักการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ตัดสินใจร่วมกัน เน้นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ส่วนทุนชุมชนและศักยภาพความพร้อมของชุมชนเทศบาลตำบลแพรกศรีราชามีหลายด้าน จำแนกตามประเภททุนทั้ง 5 ทุนสำคัญ ได้แก่ ทุนด้านสังคม ทุนมนุษย์ ทุนด้านการเงิน ทุนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และทุนด้านกายภาพ สำหรับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการพัฒนาศักยภาพทุนชุมชน ผู้บริหารควรมีฐานคิดในการกำหนดนโยบายที่สอดคล้องกับทุนของชุมชนที่มี โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ ส่งเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและการมีส่วนร่วมในการวางแผนและติดตามนโยบายเพื่อให้ตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ควรขับเคลื่อนนโยบายในทิศทางของการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์บนฐานทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการบริหารงานให้ชุมชนได้เป็นนักวิจัยและพัฒนา และได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเรื่องของชุมชน ซึ่งจะ使得คนในชุมชนได้เข้าใจถึงปัญหาที่แท้จริงของชุมชน ในส่วนการพัฒนานวัตกรรมชุมชนที่เกิดจากการวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนควรพัฒนานวัตกรรมด้านทุนมนุษย์ การสร้างแพลตฟอร์มการค้า

ออนไลน์และโลจิสติกส์ชุมชนและการสร้างนวัตกรรมชุมชน โดยสร้างระบบการ
ท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์วัฒนธรรมที่ขับเคลื่อนโดยชุมชน ซึ่งถือเป็นการสร้างผลลัพธ์
ที่สมดุลทั้ง 3 มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

เอกสารอ้างอิง

- ชนิษฐา นันทบุตร และคณะ. (2556). *คู่มือการพัฒนาทักษะการวิจัยชุมชนด้วยการวิจัย
เชิงชาติพันธุ์วรรณาแบบเร่งด่วน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- คมณัฏฐ์ เกตุจิ๋ว. (2566). นักสื่อสารส่วนบุคคล. *สัมภาษณ์*. 19 พฤศจิกายน.
- ชยภรณ์ บุญเรืองศักดิ์ และสุทธิพงษ์ เอี่ยมอ่อน. (2561). การจัดการสุขภาวะชุมชนเพื่อ
เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น: องค์การบริหารส่วนตำบลชัย
สมบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*. 10 (1),
55-69.
- ชาย โพธิ์สีตา. (2550). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ*, พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พรินต์ติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- ดาร์พงษ์ รัตนสุวรรณ. (2560). *พระบรมราโชบายด้านการศึกษาในพระบาทสมเด็จพระ
พระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว*.
กรุงเทพมหานคร: สำนักความสัมพันธ์ต่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวง
ศึกษาธิการ.
- ตรงกมล สนามเขต และนิตยา กาบจันทร์. (2565). แนวทางการเสริมสร้างทุนชุมชนให้
เข้มแข็งสู่การกำหนดปัจจัยแห่งความสำเร็จ จังหวัดอุดรธานี. *วารสารวิจัย
วิชาการ*. 5 (1), 129-144.
- นงรัตน์ อัสโร. (2562). *วิศวกรสังคม (Social Engineer) สำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัย
ราชภัฏเพื่อการพัฒนาประเทศ*. เอกสารสรุปผลการอบรมเชิงปฏิบัติการ.
(เอกสารอัดสำเนา).
- บุษบา ทองอุปการ และคณะ. (2560). แนวทางเสริมสร้างความเข้มแข็งทุนชุมชนบ้าน
ตลิ่งแดง จังหวัดกาญจนบุรี. *Kasetsart Journal of Social Sciences*. 38
(2), 600–610.
- พัชรชาติ ตรีชัย. (2552). การวิเคราะห์ความเป็นชุมชนเข้มแข็งของหมู่บ้านหนองกลาง
ดง ตำบลศิลาทราย อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. *วารสารร่ม
พฤษภ มหาวิทยาลัยเกริก*. 27 (1), 134–138.

- ฟาลัน กระสังข์. (2561). *ทุนชุมชนกับกระบวนการมีส่วนร่วมสู่การเป็นชุมชนพึ่งตนเอง: ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนรางวัลและหนองสาหร่ายอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี*. ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยรังสิต.
- วันชัย ธรรมสังการ และคณะ. (2565). *ทุนชุมชนและศักยภาพในการจัดการตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น*. *วารสารนาคบุตรปริทรรศน์*. 14 (1), 22-32.
- สมบูรณ์ ธรรมลังกา. (2556). *รูปแบบการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในจังหวัดเชียงราย*. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*. 15 (2), 58-66.
- สุกัญญา อิมโคโน. (2567). *การศึกษาทุนชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนกรณีศึกษาชุมชนท่าฉลอม ตำบลท่าฉลอม อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร*. การค้นคว้าอิสระปริญญาพัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุพัตรา คงขำ (2561). *ทุนทางสังคมกับการบริหารจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนกรณีศึกษา: ชุมชนบ้านบ่อน้ำซับ หมู่ที่ 1 ตำบลขุนทะเล อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช*. *วารสาร Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*. 11 (2), 1727-1743.
- สุมาลี สันติพลวุฒิ และคณะ. (2550). *โครงการการจัดทำระบบฐานข้อมูลและตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อพัฒนายุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง*. รายงานการวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.